

NUM LE CHAMBER OF MINES LI ETELA GEREMANE

Manqosa a NUM mmoho le a Chamber of Mines haufinyane a sa tsoa nka leeto ho ea Geremane ho ea ithuta kamoo intasteri ea merafo ea Geremane e tsamaisang tshetso ea ho lokisetsa ho koaloa ha morao.

Leeto lena la histori le ne le latela memo ea mekha ena e mebeli ke Mokhatlo oa basebetsi ba merafong oa Geremane (German Union of Mineworkers - IGBE) le kampani ea merafo (Ruhrkohle AG). Lenaneo lena la matsatsi a mane kaofela le ne le kenyelletsa litherisano tse matla haholo le mekhatlo ea basebetsi, bahiri, ba etsa lipatlisiso le baofisiri ba mmuso.

Ho ile ha nkuoa le leeto ho ea ka tlase mokoting morafong oa mashala oa Satellite Mine Haltern, ka maikemisetso a ho fumana boiphihlelo ka maemo a tshetso le ntshetsopele tsa tekenoloji tse sebelisoang moo.

Ha a ne a le seterekeng sa mashala sa Ruhr, manqosa a ile a etela hape le sebaka sa lipatlisiso, ntshetsopele le thuto sa intasteri ea mashala se Geremane, se bitsoang Deutsche-Montan Technology (DMT), ho ea ithuta ka polokeho le thuto. Ho ile ha tshoaroa lipuisano tse molemo mane Bonn le Dr Werner Tegtmeier, Mongoli oa mehleng ea ka tiasa tona la tsa tshetso (Federal Ministry of Labour).

Ho ile ha ba le lipuisano tse ling hape mane Dusseldorf le Tona la Ikonomi le Teknoloji la North Rhine Westfalia, Monghali Gunther Einert.

Ho tloha Geremane manqosa a NUM/COM a ile a tsoelapele a ea Belgium moo bapresidente ba mekhatlo ena e mebeli ba ileng ba fana ka puo Palamenteng ea Europe mane Brussels. Manqosa a ne a eteloa pele ke Mopresidente oa NUM, James Motlatsi le Mopresidente oa COM, Bobby Godsell.

Merafo ea sejoale joale e bile teng nakong e ka fetang lilemo tse lekholo. Ikonomi ea Afrika Boroa e itshetlehile haholo merafong. Moruo o batsi oa limenerale tsa naha o hohetse batho ba tsoang linaheng tse kantle ho tla batla hloahloa ena ea limenerale. Ke mehopolo ena ea makoloniale (colonial) e bakileng tshenyo e mpe ho ntshetsopele ea intasteri ea merafo. Sepheo sa bohlokoa sa intasteri ena e ne e le ho hlalisa limenerale tse eso ka li phethahala (raw minerals), li romeloe linaheng tse kholo tse kantle. Tlhahiso ea limenerale tse eso ka li phethahala e i le ea tsamanelana le ho sebelisoa batho ba batsho mme ba fumana meputso e tlase Afrika e ka Boroa eohle. Limenerale li ne li rafshoa mona mme e be li fetoloa ho ba thepa e seng e phethahetse e ka sebelisoang mane Europe. Tshetso tsa ikonomi tse sebelisitsoeng ke makoloniale e bile tse sehloho haholo ha ba se ba khutlisa eona thepa eo hape mona Afrika Boroa ka theko e holimo haholo hoo bao e leng bona ba e hlalishitseng - basebetsi - ha ba khone ho e reka. Ho romeloa hona ha limenerale linaheng tse kantle e nte e le sepheo se sehloho sa intasteri ea merafo mme ho nte ho etsua le kajeno. Ka selemo sa 1990 feela, limenerale tse ileng tsa romeloa linaheng tse kantle e ne e le tsa theko ea R29,7 billion, e leng halofo ea palo eo hle ea tse romeloang kantle tsa theko e etsang R60,5 billion.

Maemo ana a sa tsepamang ke ona a bakang bofutsana bo bohloko hara batho ba batsho athe ho ba basoeu ba emelang khethollo a baka borui. Ka mebuso ea khethollo e ntseng e latelana mme e

tsamaisa litaba tsa lipolotiki tsa naha le litshebetso tsa merafo, mesebetsi ea batho ba batsho ka kakaretso e bile ea ho rema lipatsi le ho kha metsi.

Linaha tsa Afrika e ka Boroa le tsona li ile tsa ameha hampe ke hona hobane li ne li tshetsoe merafo e laoloang ke ntshetsopele ea ikonomi ea Afrika Boroa.

Linaha tse ling tsa kantle ke tsona tse hlalising basebetsi ba romeloang ho tla sebetsa merafong ea Afrika Boroa.

Ha basebetsi ba ne ba romeloa merafong ka bongata ba bona, chelete e ngata e ne e romeloa merafong e seng mekae e mehloho haholo (conglomerates). Ke eona merafo ena e mehloho haholo e laolang mekha eohle ea bohlokoa ea ikonomi ea rona kajeno. Likhoebotse nyenyane li tobane le khoebotse kholo ka ho fetisisa (giant monopoli es) tseo limilione tsa batho li tshetseng ho tsona.

Merafo ha e ke e rera ntshetsopele ea ikonomi ea naha. Kajeno merafo e tobane le qaka e seng e bakile mathata le tshetso ho liketeketse tsa basebetsi ba merafong mmoho le ho ba malapa a bona ka baka la ho fokotsoa mesebetsing. Holima qaka ena ea merafo ea gauta ke bothata bo bong ba ikonomi e emeng nqa e le 'ngoe (stagnatio n) le infleishene e ntseng e phahama ka potlako. Ka merafo ea gauta e fokolitseng basebetsi ba ka bang 130 000 lilemong tse hlano tse fetileng, kotsi e ka hlaleng maphele a batho ba libaka tsa mahaeng e ke ea theoleloa tlase.

Re hloka ho ntshetsapele tshetso e tshoanang bakeng sa bohle - basebetsi, mmuso, le bahiri bakeng sa ho sebetsana

THAROLLO EA AAC GOL MABAPI LE KABO EA LIPHAELLO TSA LICHELETE (PROFIT SHARING)

Merafo ea Freegold, Vaal Reefs, Western Deep Levels le Elandsrand e fihletse tumellano le National Union of Mineworkers, the Council of Mining Unions le the Mine Surface Officials Association of South Africa ka tshetso ea kabo ea liphaello tsa lichelete.

Litherisano ka tshetso ena li bopa karolo ea tharollo ea meputso e fihletsoeng mahareng a AAC GOLD le Uranium Division mmoho le mekhatlo e meraro ea basebetsi. Ka ho latela tshetso ena, kampani e ngoe le e ngoe e tla fana ka lipersente tse hlano (5%) tsa liphaello tsa chelete bakeng sa ho abeloa basebetsi, ha e se e fihletse bonyane palo ea phaello ea chelete e hlokehlang pele ho ka fanoa ka eo e tla ajoa ke basebetsi (trigger profit), ka palohare (average) ea phaello e tla baloa likotareng tse nne tse fetileng tse felileng ka Phupjane 1992.

Palo ea phaello e hlokehlang pele ho ka fanoa ka phaello ea kabo (trigger profit) ke R69,2 million bakeng sa Freegold, R51,7 million bakeng sa Vaal Reefs, R21,4 million bakeng sa Western Deep Levels le R10,9 million bakeng sa

Elandsrand. Ho tsoa maemong (levels) a palo ea phaello e hlokehlang pele ho ka fanoa ka phaello ea kabo (trigger profit), ho tla fanoa ka lipersente tse 20 tsa phaello ea chelete e hlalositsoeng bakeng sa hore e abeloe basebetsi, ho fihlela bohlong ba lipersente tse 25 tsa meputso e tshoaneloang ho fumanoa ke basebetsi bohle (basic earnings).

Ka ho latela tumellano, phaello ea chelete e hlalosa e le kuno ya ho rafshoa ha gauta (revenue), mmoho le liphaello tsa uranium moo ho hlokehlang, mme ha e kenyelletse theko ea tshetso ea ho rafshoa ha gauta, chelete ea phaello e lefuoeneng (interest), lipoello (royalties) tse lefuoeneng le chelete e reriloeng ho sebedisoa.

Joalo ka ha phaello e tshoaneloa ho baloa mme e ngoloe fatshe, tefello ea chelete e tla salla morao ka nako e etsang kotara. Tefello ea pele, bakeng sa kotara ea Phupu-Loetse, e tla etsoa ka Mphalane. Ho se ho fihletsoe tumellano hape ea ho hlokomela tshetso ena mmoho ke batsamaisi ba merafo le mekhatlo ea basebetsi.

MAINTSOEA MOHUOPHISI

Merafo ea sejoale joale e bile teng nakong e ka fetang lilemo tse lekholo. Ikonomi ea Afrika Boroa e itshetlehile haholo merafong. Moruo o batsi oa limenerale tsa naha o hohetse batho ba tsoang linaheng tse kantle ho tla batla hloahloa ena ea limenerale. Ke mehopolo ena ea makoloniale (colonial) e bakileng tshenyo e mpe ho ntshetsopele ea intasteri ea merafo. Sepheo sa bohlokoa sa intasteri ena e ne e le ho hlalisa limenerale tse eso ka li phethahala (raw minerals), li romeloe linaheng tse kholo tse kantle. Tlhahiso ea limenerale tse eso ka li phethahala e i le ea tsamanelana le ho sebelisoa batho ba batsho mme ba fumana meputso e tlase Afrika e ka Boroa eohle. Limenerale li ne li rafshoa mona mme e be li fetoloa ho ba thepa e seng e phethahetse e ka sebelisoang mane Europe. Tshetso tsa ikonomi tse sebelisitsoeng ke makoloniale e bile tse sehloho haholo ha ba se ba khutlisa eona thepa eo hape mona Afrika Boroa ka theko e holimo haholo hoo bao e leng bona ba e hlalishitseng - basebetsi - ha ba khone ho e reka. Ho romeloa hona ha limenerale linaheng tse kantle e nte e le sepheo se sehloho sa intasteri ea merafo mme ho nte ho etsua le kajeno. Ka selemo sa 1990 feela, limenerale tse ileng tsa romeloa linaheng tse kantle e ne e le tsa theko ea R29,7 billion, e leng halofo ea palo eo hle ea tse romeloang kantle tsa theko e etsang R60,5 billion.

Maemo ana a sa tsepamang ke ona a bakang bofutsana bo bohloko hara batho ba batsho athe ho ba basoeu ba emelang khethollo a baka borui. Ka mebuso ea khethollo e ntseng e latelana mme e

tsamaisa litaba tsa lipolotiki tsa naha le litshebetso tsa merafo, mesebetsi ea batho ba batsho ka kakaretso e bile ea ho rema lipatsi le ho kha metsi.

Linaha tsa Afrika e ka Boroa le tsona li ile tsa ameha hampe ke hona hobane li ne li tshetsoe merafo e laoloang ke ntshetsopele ea ikonomi ea Afrika Boroa.

Linaha tse ling tsa kantle ke tsona tse hlalising basebetsi ba romeloang ho tla sebetsa merafong ea Afrika Boroa.

Ha basebetsi ba ne ba romeloa merafong ka bongata ba bona, chelete e ngata e ne e romeloa merafong e seng mekae e mehloho haholo (conglomerates). Ke eona merafo ena e mehloho haholo e laolang mekha eohle ea bohlokoa ea ikonomi ea rona kajeno. Likhoebotse nyenyane li tobane le khoebotse kholo ka ho fetisisa (giant monopoli es) tseo limilione tsa batho li tshetseng ho tsona.

Merafo ha e ke e rera ntshetsopele ea ikonomi ea naha. Kajeno merafo e tobane le qaka e seng e bakile mathata le tshetso ho liketeketse tsa basebetsi ba merafong mmoho le ho ba malapa a bona ka baka la ho fokotsoa mesebetsing. Holima qaka ena ea merafo ea gauta ke bothata bo bong ba ikonomi e emeng nqa e le 'ngoe (stagnatio n) le infleishene e ntseng e phahama ka potlako. Ka merafo ea gauta e fokolitseng basebetsi ba ka bang 130 000 lilemong tse hlano tse fetileng, kotsi e ka hlaleng maphele a batho ba libaka tsa mahaeng e ke ea theoleloa tlase.

Re hloka ho ntshetsapele tshetso e tshoanang bakeng sa bohle - basebetsi, mmuso, le bahiri bakeng sa ho sebetsana

le maemo ana ka tsela e nepahetseng. Ke ha feela tshetso ena e ka ntshetsapele, re ka khonang ho ba le khokahanyo e nepahetseng ea ho tsamaisa ho koaloa ha merafo le ho fokotsoa ha litshebetso merafong bakeng sa molemo oa bohle.

Ka mokhoa o tshoanang, re tshoanela ho fumana litsela tsa ho tiisetisa hore merafo e lula e nte e sebetsa ha ho khoneha. Hona ho tshoaneloa ho etsoa ka tekano e lokileng mahareng a ho boloka mesebetsi le ho fumana liphaello tsa lichelete. Lenaneo le utluisisehang la thupelo le ho rupelloa hape bocha ha basebetsi ba ntshetsing mesebetsing le tshoanaloa ho phethoa ka potlako bakeng sa ho felisa bothata bona ba ho hloka mesebetsi. Leano le akaret sang le hlakileng la nakoana - la nako e mahareng - le la nako e telele le tshoaneloa ho phethoa naheng ka bophara ka potlako.

Ho hana ha mmuso ka lithuso tsa lichelete, merafo e fumanang tshetso ho mmuso, le ho fetoloa ha sebopeho sa lekhetho bakeng sa merafo ho ke ke ha ba molemo bakeng sa intasteri ea merafo ka nako e tlang. Maikemisetso a tiileng a mmuso a hlokeha haholo bakeng sa ho bopa hape bocha ha intasteri le hore e atlehe. Kamahano ea basebetsi le bahiri mmoho le tsamaiso ea tshetso li hloka ho tshoana feela le mokhoa oa bophelo oa demokerasi o hlaleng hara sechaba. Ntho ea bohlokoa haholo ho tsena ke ea ho kenyelletsoa ha basebetsi tshetsoeng tsa ho nka liqeto tse amang tshetso tsa tlhahiso. Le ha botsebi ba tekeniki bo tla baka mathata ho basebetsi ba bang ha joale, tshetso e tshoanela ho qala hona joale ho rera le basebetsi

ho ena le ho ba etsa libelisoa feela. Batsamaisi ba tshoanela ho fetola mekhoa ea bona e sa lokang mme ba lumelle basebetsi ho nka karolo taolong tsa litshebetso.

Ho tshoanela ho ba le phetoho e kholo ea maikutlo a bao ba neng ba fumana menyetta e fetang ea ba bang ho etsa bonnete ba hore metheo ea ho neha ba neng ba se na menyetta pele e phahamisoe ho ea filha le leanong la merafo.

Re tshoanela ho lemoha hore ntshetsopele ea nako e telele ea ikonomi ea Afrika Boroa e itshetlehileng haholo merafong e tshoanela ho kopangoa le ea linaha tsa SADC.

Kantle ha ho oela tlasa bokoloniale bo bocha, ho kopangoa ha ikonomi ka ho lekana ho ka ba molemo bakeng sa ntshetsopele ea lebatsoa kaofela. Ntlatso ea limenerale ke eona ntho ea bohlokoa bakeng sa lea no la ntshetsopele leo kantle ho lona re ke keng ra atleha ho haha ikonomi ea sejoale-joale. Ho ba beng le ho laoloa ha intasteri ea merafo e kopantshetsing ho kotsi haholo bakeng sa ntshetsopele ea ikonomi. Ho ba ka holimo ho Johannesburg stock exchange ke Anglo American Corporation - De Beers, Gencor, Barlow Rand, Anglovaal, GfSA le JCI ho tshoanela ho felisoa ka thuso ea mmuso, haebe mathata a tsa bophelo le tsa ikonomi a leng teng hara sechaba a hlokoa ho lokisoa ka tshoanelo.

Mmuso oa demokerasi o tshoanetse ho tobana le mathata ana, ho seng joalo re tla lula ka ikonomi ena e leng maemong a sa khahliseng le melokong e tlang, mme hona ho tla ba le kotsi e kholo ho limilione tsa batho ba Afrika e ka Boroa.

**NUM E TEBETSE
"SEHLOPHA SA
BA MASHOME-
PELL-NGOE - 21"**

NUM e tebetse litho tse mashomepelengoe merafong ea Rustenburg Platinum bakeng sa tlolo e mpe ea molao le ho nyelisa molaotheo. "Sehlopha sena sa ba mashomepelengoe" e ne e le basebetsi chafong ea Jabula mane RPM mme ba ne ba baka litshetso tse mpe bakeng sa jiketsahalo tsa NUM moo Rustenburg ho tloha selemong sa 1990.

NUM e lekile ka makhetlo a mangata ho rarolla ho neng ho ba khathatsa boemong ba sebaka (local), ba mabatsoa le ba bochaba, empa ha e ea ka ea atleha.

Bakoenehi bana ba ile ba koala hiofisi tsa mokhatlo oa basebetsi tse Rustenburg ka qobello ka makhetlo a mararo. Hona ho ile ha sitisa mokhatlo hampe haholo.

Letsholong la bona la ho baka moferere hara mokhatlo oa basebetsi, ba

ile ba ntsha litho tse ling tsa mokhatlo likotsi ba bile ba li tshetsoa le ho li thunya.

Kahoo ho bile boima hore NUM e fane ka tshetso e loketseng ho litho tsa eona t se 38 000 tse leng lebatsoeng leo la Rustenburg.

E bile kamora kelo hloko e kholo moo Komiti ea Phethiso ea Bochaba ea NUM e ileng ea nka qeto ea ho tebelo sehlopha sena mokhatlong.

Qeto ena e ile e tsebisoa basebetsi raling e neng e tshoaretsoe motseng oa Phokeng, eo ho eona ho neng ho ena le baetapele ba NUM, James Motlatsi - Mopresidente, Elija Barayi - Motlatsa mopresidente, Kgalema Motlanthe - Mongoli Kakaretso, le Chris Hanani - Mongoli Kakaretso oa South African Communist Party.

LEBITSO: COY NO

1. Ezekiel Mogatsi 50235818;
2. Leigesiana Makula; 3. G. Pungwane 50209213; 4. Elliot Diale; 5. Jackson Nduna 50203975; 6. Jan Kehate;
7. M. Motsoane 50106600; 8. Victor Thora 50385259; 9. George Thegohane;
10. S. V. Thambe 50290649; 11. S. H. Mabasa 50274759; 12. Lennoc Kwanku; 13. Douglas Khounasa;
14. P. Njana 50265598; 15. Douglas Nkonjama; 16. Missionary Mpheni 50263285; 17. Zwelakhe Zono 50261150; 18. Jerry Ntsatha 50385690;
19. Chrician Tywalana 50090917;
20. Lungisile Mbune 50269909;
21. A Mazinyo.